

І. П. ГАВРИШ

**ОРФОЕПІЧНИЙ ПРАКТИКУМ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ**

УДК 811.161.2

ББК 81.411.4

Г12

Рекомендовано до друку вченою радою

Харківського національного університету мистецтв

імені І. П. Котляревського

(протокол № 10 від 30 травня 2019 р.)

Рецензенти:

Чолакова А.Д., канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського; **Чуєшкова О.В.** канд. філол. наук, доцент кафедри філософії, українознавства та політології Української інженерно-педагогічної академії

Гавриш І. П. Орфоепічний практикум з української мови як іноземної. – Харків. : ХНУМ імені І.П. Котляревського, 2019. – 39 с.

У посібнику подано завдання, що слугують закріпленню орфоепічних норм української мови студентами-іноземцями. Для напрацювання правильної вимови голосних та приголосних звуків запропоновано завдання на вимову цих звуків в окремих словах з урахуванням позиційних особливостей і скоромовках та завдання на закріплення правильного наголошування складів.

Посібник призначено для студентів, які вивчають українську мову як іноземну, однак корисним він може бути для всіх, хто прагне дотримуватись правильної вимови.

Передмова

Вивчення української мови як іноземної передбачає напрацювання та вдосконалення комунікативних навичок. Практичне застосування української мови студентами-іноземцями як у повсякденному житті, так і під час навчання та наукової діяльності, з метою набуття професійних компетентностей, передбачає знання орфоепічних норм, до яких відносимо правильну вимову звуків, звукосполучень та наголошування складів у слові.

У практикумі подано завдання, спрямовані на формування орфоепічних навичок із використанням прийомів демонстрації та пояснення артикуляції, відкритого та прихованого порівняння. Матеріал згруповано з урахуванням особливостей артикуляції голосних та приголосних звуків української мови, а також наголошування складів.

Використання посібника як під час практичних занять з української мови як іноземної, так і під час самостійного опрацювання орфоепічних норм української літературної мови сприятиме підвищенню рівня культури мовлення студентів-іноземців.

Абетка

Літера	Звук	Літера	Звук
А а	[а]	Н н	[н]
Б б	[б]	О о	[о]
В в	[в]	П п	[п]
Г г	[г]	Р р	[р]
Ґ ґ	[ґ]	С с	[с]
Д д	[д]	Т т	[т]
Е е	[е]	У у	[у]
Є є	[йе]	Ф ф	[ф]
Ж ж	[ж]	Х х	[х]
З з	[з]	Ц ц	[ц]
И и	[и]	Ч ч	[ч]
І і	[і]	Ш ш	[ш]
Ї ї	[йі]	Щ щ	[шч]
Й й	[й]	Ь (м'який знак)	—
К к	[к]	Ю ю	[йу]
Л л	[л]	Я я	[йа]
М м	[м]	‘ (апостроф)	—

До вимови голосних в українській мові

Усі наголошені голосні вимовляються чітко.

Ненаголошений [е] вимовляється як [eʰ].

Ненаголошений [и] вимовляється як [иʰ].

Ненаголошений [о] вимовляється як [oʰ] перед складом із наголошеним [iʰ] або [yʰ].

Ненаголошений [о] не наближається до [а].

Варто пам'ятати, що буква **ї** завжди позначає два звуки [йі], букви **я, ю, є** на початку слова, після голосного, після апострофа та м'якого знака позначають два звуки: **я** – [йа], **ю** – [йу], **є** – [йе], а після приголосного – один звук: **я** – [а], **ю** – [у], **є** – [е].

Чергування голосних

Голосні [о], [е] у відкритому складі чергуються в закритому складі з голосним [і]: зірка – зоря, стіл – столу, ріст – росту, Харків – Харкова, Київ – Києва.

Голосні [о], [е] чергуються з **нулем звука**: темний – **тьма**, хлопець – хлопці, палець – пальця, день – **дня**, дзвінок – дзвінка, пісок – піску, сон – **сну**.

Голосний [о] чергується з [е] після **шиплячих** та **й**: шостий – **шести**, чотири – **четвертий**.

Ненаголошений [о] чергується з наголошеним [á] в основі дієслова: перемо**г**ти – перема**г**ати, допо**м**огти – допома**г**ати, зло**м**ити – лама**т**и.

Голосний [і] чергується з [а]: лізти – лазити.

Голосний [і] чергується з [и]: ліпити – липнути.

Голосний [у] чергується з [а]: трусити – трясти.

Голосні [о], [е] чергуються з [и] після [р] [л]: кров – кривавий, бренькіт – бриніти.

До вимови приголосних в українській мові

Буква **щ** завжди позначає два звуки [шч].

Перед [і], буквами **я, ю, є** та **ь** приголосні [д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [р], [дз] пом'якшуються.

Губні приголосні [б], [п], [в], [м], [ф] переважно тверді, вони вимовляються напівпом'якшено перед [і] та буквами **я, ю**, зокрема в іншомовних словах.

Шиплячі приголосні [ж], [ч], [ш], [дж] переважно тверді, вони вимовляються напівпом'якшено перед [і] та при подовженні.

Приголосні [ґ], [к], [х], [г] переважно тверді, вони вимовляються напівпом'якшено перед [і] буквами **я, ю**, зокрема в іншомовних словах.

Приголосні [д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [дз] перед м'якими приголосними вимовляються м'яко.

Перед [е] приголосні вимовляються твердо.

Дзвінкі приголосні не оглушуються, тільки [г] у словах *кігті, нігті, легко, вогко, дьогтю* вимовляється як [х].

Глухі приголосні перед дзвінкими одзвінчуються (вимовляються як парні їм дзвінкі):

[д] [б] [г] [ґ] [ж] [дз] [дж] [з]

| | | | | | |

[т] [п] [х] [к] [ш] [ц] [ч] [с]

Свистячі приголосні [з], [с], [ц], [дз] перед шиплячими уподібнюються до шиплячих:

[ж] [ч] [ш] [дж]

| | | |

[з] [ц] [с] [дз]

Шиплячі приголосні перед свистячими уподібнюються до свистячих.

Звуки [д], [т] перед шиплячими уподібнюються до шиплячих [дж], [ч], перед свистячими уподібнюються до свистячих [дз], [ц].

Африкати [дж], [дз] вимовляються зливо.

Варто розрізняти приголосні [г] та [ґ].

Чергування приголосних

Між собою чергуються:

[г] – [ж] – [з´]: нога – ніжка – на нозі

[к] – [ч] – [ц´]: рука – ручка – у руці

[х] – [ш] – [с´]: вухо – вушко – у вусі

[т] – [ч]: освіта – освічений

[д] – [дж]: сидіти – сиджу

[г] – [ж]: берегти – бережу

[зд] – [ждж]: їздити – їжджу

[с] – [т]: мести – мету

[б] – [бл]: любити – люблю

[п] – [пл]: крапати – крапля

[в] – [вл]: мовити – мовлю

[ф] – [фл]: графіти – графлю

[м] – [мл]: переломити – переломлю

[один звук] – [два такі ж звуки]: молодь – молоддю, ніч – ніччю, зусилля – зусиль, знання – знань.

1. Слухайте й повторюйте:

а	[а]	а – а – а	а – о – у	о – [о] – [о^а]
о	[о]	о – о – о	о – у – а	
у	[у]	у – у – у	у – о – а	е – [е] – [йе]
е	[е]	е – е – е	е – і – и	
і	[і]	і – і – і	і – и – е	и – [и] – [ї]
и	[и]	и – и – и	и – е – і	

2. Слухайте, повторюйте й читайте скоромовки:

А, О, Е, И, І, У

Коли калина розцвіта,
весна квітує золота.
Коли калина червоніє,
весінній вітер тихо віє.

Позбирала Маргарита
маргаритки на горі.
Розгубила Маргарита
маргаритки у дворі.

Яків яблука трусив,
Яків яблука носив.
А бабусенька Явдоха
Яблук всім дала потроху.

Задивилось сонечко
на маленьку Сонечку.
Усміхнулось сонечко
до малої Сонечки.

До горóду дорога
все вгору та вгору,
а дорога з городу
все вниз та вниз.

Пряля вміє добре прясти,
тонку нитку гарно класти.
Праля ж чисто попере
все, що пряля напряде.

У садочку у Пилипа
виросла велика липа.
Не лінь було Пилипу
щодня полити липу.

Гуляв Травень по долині –
Розгубив барвінки сині.
Кожна квітка барвіночку
прикрасила стежиночку.

Вийди, вийди, сонечко,
на дідове полечко,
на бабине зіллячко,
на наше подвір'ячко.

Заіскрилися в лузі роси.
Заспівали в росах коси.
Ти коси, коси, коса,
доки в травах є роса.

Розплела береза коси,
а на коси впали роси.
Сонце роси підсушило,
коси-віти розпушило.

Уранці Уляна Уласа
ураз умивать узялася.
Улас утікав, ухилявся:
учора уже умивався!

Ворона сороці намисто купила.
Сорока в намисті намистинки лічила.
Ото для сороки настала морока –
не може злічити намистинки сорока.

Оленка велика і Оленка маленька
ходили до лісу збирати опеньки.
Маленька Оленка маленькі збирала,
велика ж – великі, – і в кошики клала.

Колосок, колосок, золотистий бочок.
Колосок достигав, зерна в росах купав,
На вітрах їх сушив, в промінцях золотив.
Як зібрали ми їх, вийшов борошна міх.

По стежині через ліс мокру моркву заєць ніс.
А чому та морква мокра, і кому він моркву ніс?
Морква мокра від водиці, бо омита у криниці,
Моркву ж заєць ніс собі.

Золоті жолуді зовсім пожовтіли.

Килимом зеленим зазеленіла озимина.

Ходить квочка
коло кілочка,
Водить діточок
коло квіточок.

Хитру сороку
спіймати морока,
А на сорок сорок –
сорок морок.

Небом зоряну карету
Мчать не зорі, а ракети.
У кареті на кларнеті
Грає місяць у кашкеті.

Заварила чайка чаю,
запросила всіх на чай.
– Чайко, чайко, поспішай,
Ми прийшли уже на чай.

За селом, за присілком
все співала перепілка.
Тут перепел прилетів,
чути й його переспів.

Сумно сому самому,
Сняться сніданки малому.

Клара у залі грає на роялі.
Наварили смакоти –
будем їсти я і ти,
а сороки і ворони
будуть їсти макарони.

Сидить пряля та й пряде –
сніг іде-іде-іде,
нитка рветься де-не-де,
а вона собі пряде.

Куй, куй, молоток,
підшитий чобіток
ніжка маленька,
підківка золотенька.

Розплела береза коси
на веснянім вітерці,
Опустила ніжку босу
в тиху воду у ріці.

На городі бараболя,
горох, біб і квасоля,
морква, огірки, буряк,
редька, мак і пастернак.

Сорок років сорока нитками
сорок сорочок вишивала.
сорока сорок сорочок
на сорок сороченят одягала.

Маленьке мишенятко
Постелю на ніч мостить:
Пухка подушка – лапка,
Кудлата ковдра – хвостик.

По стерні стриба рідня –
перепілка, перепел, перепеленя.

Справ Одарка мала чимало:
дітям смачний обід готувала.

Ми горобчиків просили:
– Не летіть до діда в просо.
Вранці просо дід покосить,
ляже просо у покоси.

Обережний хитрий лис
до нори вечерю ніс.
Біг додому лісом лис,
шелестів над лісом ліс.

Заіскрилися в лузі роси,
заспівали в росах коси,
і синачкові не спиться,
коли в тата косовиця.

У долині жив удав.
Удавав, що він все знав,
удавав, що все умів.
У траві хвостом вертів.

3. Слухайте й повторюйте:

м	[м]	ма – мо – му	амо – омо – умо
		ам – ом – ум	ома – ому – аму
н	[н]	на – но – ну – не	ана – уна – она
		ан – он – ун – ен	ану – ону – ену

4. Читайте: мова [мо́ва], мама [ма́ма], нам [на́м],
манна [ма́нна], мені [мен'і́], міна [м'і́на].

5. Слухайте, повторюйте й читайте скороговки:

М, Н

Мавпенятко мовить: «Мамо,
масла, моркви, маку мало.
Миска, мамочко, мілка,
мало містить молока».

Для синків-молодців
Мати напекла млинців.
І хвалили молодці
Ті млинці на молоці.

Мила милитись не вміла,
Мила мило з рук не змила.
Мама милила уміло
Мама з Мили мило змила.

На ріці серед мілин
збудував собі лин млин.
Гріло сонце мілину,
і дрімалося лину.

Морж у морі днями кисне,
Море для моржа корисне.
Морж на хвилях може спати,
Може глибоко пірнати.

Це маля-немовля:
ні слівця не вимовля.
Немовляток я люблю,
колисаю: — Люлі-лю!

Норці не потрібна нірка —
норка носить теплу шкірку.
На снігу слідів стежинка,
норці взимку тепло в спинку.

Нанизала намистинки,
Намистинки з горобинки.
Засвітились променисто
Намистиночки-намисто.

6. Слухайте й повторюйте:

в [в]

ва — во — ву — ве — ви

ав — ув — ов — ев — ів

ава — ова — ову

уво — іво — іви

ф [ф]	фа – фо – фу – фе	афа – ефа – офа
	аф – оф – уф – еф	афу – афі – ефі

7. Читайте: вона [вона́], воно [вонó], фон [фóн], фен [фéн]
вони [вони́], нове [новé], мовимо [мóвимо], вино [винó],
вена [véна], міф [м'і́ф].

8. Слухайте, повторюйте й читайте скоромовки:

В, Ф

Віл везе важучий віз –
вовну, вату, верболіз.
Вперся віл, і впало з воза
вісім в'язок верболозу.

Зелен в'яз високий виріс.
В'язолаз на в'яза виліз.
Та зважай же, в'язолазе,
не скрути на в'язі в'язи.

Хвильки, хвильки на фіранці –
Вітерець погрався вранці.

Фіолетові заграви
фарбували в лузі трави.
Фіолетовий фломастер
фарбувати також майстер –
фіолетові фіалки
фарбував він для Наталки.

Флокси, флокси на фланелі –
Фартушок зацвів у Нелі.

Фламініго на болото летить,
фазан на гніздечку сидить.

Ворона проворонила вороненя.

Стерегла курчат Варвара, а ворона їх покрала,
Всіх курчат ворона вкрала. Що ж ти стерегла, Варваро?

9. Слухайте й повторюйте:

к [к]	ка – ко – ку – ке	ако – око – уко – еко
	ак – ок – ук – ек	ока – оку – аку – уку

л	[л]	ла – ло – лу – ле	ала – ола – ела
		ал – ол – ул – ел – іл	ало – ула – іла

10. Читайте: кава [ка́ва], лава [ла́ва], навколо [навко́ло], лама [ла́ма], коло [ко́ло], клоун [кло́ун], колона [коло́на], Вакула [ваку́ла], вілла [в'і́лла], кіно [к'іно́].

11. Слухайте, повторюйте й читайте скоромовки:

К, Л

Сім братів-малярів
в королівстві кольорів.
Кожен кольором керує
У малярстві королює.

Літом ластівка літає,
ластів'ят малих навчає:
– Не лінуйтеся, ластів'ята,
вчіться літечком літати,
бо як літо відлітує,
ми у вирій помандруєм.

Лелека ластівку питає:
– Хто вище всіх з птахів літає?
– Літають люди вище всіх
на літаках своїх легких.

Лис малий і більший лис
по гриби ходили в ліс.
Заздрить білка в лісі лису –
лис лисички ніс із лісу.

Легко, легко, аж несміло
листям липа шелестіла.
Два лелеки пролітали
і на липі спочивали.
Як лелеки полетіли,
липа вслід їм шелестіла.

Клала Клава кошик на кладку,
прала Клава свою вишиванку.

У Кіндрата куртка короткувата.

Плига руда білочка з гілочки на гілочку.
Летіла лелека, заклекотіла до лелеченят.

Ходять лелеки у лузі, ходять лелеки у тузі:
завтра у вирій далекий будуть летіти лелеки.

12. Слухайте й повторюйте:

с	[с]	са – со – су – се	оса – уса – усо – есо
		ас – ос – ус – ес – іс	осе – осу – асу – усі
з	[з]	за – зо – зу – зе – зи	аза – оза – еза – иза
		аз – оз – уз – ез – із	азо – узо – узи – ази

13. Читайте: музика [мўзика], коза [коза́], коса [коса́],
казка [ка́зка], пісні [п'іс'ні́], ніс [ні́с], весна [весна́],
знак [зна́к], сума [су́ма], склав [скла́в].

14. Слухайте, повторюйте й читайте скоромовки:

С, З

Приснивсь сьогодні сон синиці:
Приніс сусіда сік з суніці.

Семен сіно віз – не довіз:
Лишив сани – узяв віз

На місточку скоромовка
сіроманця стріла вовка.
Скоро мовить вовк почав,
ледь язик не поламав.

Сидів горобець на сосні,
заснув і звалився у сні.
Якби не звалився у сні,
сидів би іще на сосні.

Зима морозяна надворі,
замети білі на землі.
Зоріють в небі ясні зорі.
Заснули зайчики малі.

Їхав лис через ліс,
лисенятам капці віз,
щоб соснові шишки
не кололи ніжки.

А дідусь Опанас
нам купив ананас.
Тож приходьте до нас –
почастуємо вас.

Листопад. Падолист.
Тихий сад. Вітру свист.
Ходить салом листопад,
прибира гарненько сад.

Сухий цукор, суха сіль,
цукру треба у кисіль,
дрібку солі до борщу –
і всіх смачно пригощу.

Спить старий сердитий сом,
сому сниться сьомий сон.
Сонце пестить поплавок,
сом сопе на весь ставок.

Скоро, скоро мовить Ганка
Скоромовки-спотиканки.
Слово в слово Слава
ловко, скоро мовить скоромовки.

Розкрив оченята сонях
і сонцю гукає спросоння:
– Проміння налий у долоні,
я очі протру іще сонні.

Чудасія, чудасія –
сито з неба воду сіє!
Сіє, сіє воду сито
на пшеницю і на жито, на
ячмінь, овес і просо,
на вербичку густокошу.

Килимом зеленим зазеленіла озимина.

В ямі не спиться вусатому сому, сому вусатому сумно самому.

15. Слухайте й повторюйте:

б	[б]	ба – бо – бу – бе – би	иба – аби – або – ебо
		аб – об – уб – еб – иб	ибі – обі – обу – абу
п	[п]	па – по – пу – пе – пи	апа – опа – апе – апу
		ап – оп – уп – еп – ип	опо – апо – упа – упу

16. Читайте: лампа [ла́мпа], балка [ба́лка], булка [бу́лка],
білка [б'і́лка], поні [по́н'і], пакунок [паку́нок], поклав [покла́в],
зуб [зу́б], мапа [ма́па], Пилип [пили́п].

17. Слухайте, повторюйте й читайте скоромовки:

Б, П

Печу, печу хлібчик
дітям на обідчик.
Хлібчик із шкоринкою –
для Ясика з Іринкою.

Будинок білий біля річки
З балконами на кожен бік
Будують братик і сестричка.
У них і батько будівник.

Схилилась калина на воду,
Дивилась на красную вроду.
Горобчики з поля летіли,
всі ягідки спілі об'їли.

Бук бундючивсь перед дубом,
тряс під дубом бури чубом.
Дуб пригнув за чуба бука –
буде букові наука.

Бавлять ранньої пори
Бобренят старі бобри.
Бубонить бобер до білки:
– бобреня боїться бджілки.

Бабин біб розцвів у дощ,
буде бабі біб у борщ.

Бродом брів бобер до брата
борошна собі набрати,
бо бобриха й бобренята
будуть бублі виробляти.

Пекар півень у пекарні
Пік перепічки прегарні.

Пильно поле пильнували,
перепелів полювали.

Перепілка – гарна птиця,
Та хлоп'ят вона боїться,
Бо хлоп'ята беруть гілку
І лякають перепілку.
Не потрібно так лякати,
В неї п'ять перепелят.

Пугач хвалиться пінгвіну:
– Півень дав мені пір'їну.
Причеплю, причепурюся,
Потім паві покажуся.

18. Слухайте й повторюйте:

д	[д]	да – до – ду – де – ді од – уд – ед – ид – ід	ида – ади – уди – уда іда – ода – оду – аду
т	[т]	та – то – ту – те – ти – ті ат – от – ут – ет – іт – ит	ато – ито – уто – іто ота – оте – оті – оту
р	[р]	ра – ро – ру – ре – ри – рі ар – ор – ур – ер – ир – ір	ара – ора – ору – еру ура – іра – іри – ори

19. Читайте: театр [теáтр], барабан [бараба́н], три [три́],
радіти [рад'і́ти], університет [ун'іверситéт], ранок [ра́нок],
затримав [затри́мав], партитура [партиту́ра], кобзар [кобза́р],
репетитор [репети́тор].

20. Слухайте, повторюйте й читайте скоромовки:

Д, Т, Р

Дубові дрова дід рубає
в дворі під деревом старим,
а дітвора допомагає
Носити дрова з двору в дім.

Думав дядько Никодим:
– Де це взявся в домі дим?
Доки думав Никодим,
Димар витяг з дому дим.

У діброві – дуби,
під дубами – гриби,
Трава між грибами
Хмарки над дубами.

Тато-тигр, тигриця-мама
тихо ходять чагарями.
Тигреня ричати вчиться –
тигра всякий звір боїться.

Тигр ричить, ричить тигриця –
пролетіла низько птиця,
і смугасті тигренята
шкірять гострі зубенята.

Дивувалися дубки:
–В лісі хтось згубив шапки!
Ще не знали ті дубки,
що то вирости грибки.

Тигренятко з тигром-татом
Тренувалося стрибати.

Крокодил до крокодила
Припливав просити мила,
Бо набридло крокодилу
Умиватися без мила.

Радю грати дівторі
у широкому дворі.
Гомінлива дівтора
на весь двір кричить: «Ура!»

Серед ночі два кроти
налякались темноти,
тож втекли мерщій із двору
у свою прекрасну нору.

На городі в липні густо:
тут і морква і капуста,
огірки і помідори –
все збирати треба в пору.

Ткач тче тканини
для хустинки для Тіни.

Ранні роси впали на покоси,
Ранні покоси умивають роси.

Рак до берега задкує,
риба лин над ним кепкує:
– Рак забрів в очерети,
річку думав перейти.

Непосида галка Клара
Окуляри в Карла вкрала,
На гілляку сіла: – Карр!
Буду я сьогодні Карл.

Ромашки рвати ми ходили
Над річкою в рясній траві
І раптом равлика зустріли
із ріжками на голові.

Два дельфіни десять днів
Дивували дітлахів.

Від тупоту копит
пил степом курявить.

21. Слухайте й повторюйте:

г [г]

га – го – гу – ге

аг – ог – уг – ег

ига – аги – иги – уги

ага – ога – огу – егу

ґ	[ґ]	ґа – ґо – ґу – ґе – ґи	ґра – ґро – ґні – ґну
х	[х]	ха – хо – ху – хе – хи ах – ох – ух – ех – іх	аха – оха – оху – еху уха – иха – еха – ехо

22. Читайте: хор [хóр], хата [хáта], ґава [ґáва], ґанок [ґáнок], галка [ґáлка], гілка [ґ'і́лка], зіграти [з'і́ґрати], ґрунт [ґрúнт], приготувати [приготу́вати], композитор [компози́тор].

23. Слухайте, повторюйте й читайте скоромовки:

Г, Ґ, Х

Ґава ґаву запитала:
– Ти на ґанок не літала?
– Не літала я на ґанок,
То й проґавила сніданок.

Галасливі ґави й галки
в гусенят взяли скакалки.
Гусенята їм ґелґочуть,
що й вони скакати хочуть.

Ґава плащика купила,
з нього ґудзика згубила.
Ґава ґвалту наробила,
поки ґудзик замінила.

Гусачок на ґанку
чепуриться зранку:
– Ви погляньте на мене
й мою вишиванку.

Гуси гучно ґелґотали –
Горобці зерно клювали.
Гуси гонять горобців.
Голубок на ґанок сів.

Грізно грима грім горою –
гонить ґамір градобою.
Гнеться груш гнучке гілля –
гучно гомонить Ілля.

Хоче дівчинка Харитя
хмарку в гості запросити.
Хай подивиться хмаринка
на хатинку Харитинки.

Живе спокійно, не спішить,
вона ніколи не біжить,
Під панциром без страху
гуляє черепаха

24. Слухайте й повторюйте:

ж	[ж]	жа – жо – жу – же – жи	ижа – ажи – ажі – ажужа
		аж – ож – уж – еж – иж	ежа – ежі – ожі – ожу
ч	[ч]	ча – чо – чу – че – чи – чі	ача – оча – очі – ечі
		ач – оч – уч – еч – ич – іч	ича – ичи – учи – очи
ш	[ш]	ша – шо – шу – ше – ши	аші – іші – ішу – ушу
		аш – ош – уш – еш – иш	ашо – ішо – ишо
щ	[шч]	ща – що – ще – щи	ащо – ащу – ощу – ущу

25. Читайте: жити [жи́ти], чашка [ча́шка], чітко [ч'і́тко],
зачіска [за́ч'іска], широко [ши́роко], щаслива [шчасли́ва],
жовте [жо́вте], навчатись [навча́тис'], залишок [за́лишок],
ще [шче́], чути [чу́ти].

26. Слухайте, повторюйте й читайте скоромовки:

Ж, Ш, Щ, Ч

У зливу жахливу під кущем
Дуже змокли жук з джмелем.
Дзижчить над житом жвавий жук,
бо жовтий він вдягнув кожух.

Обережний жовтий жук
з жита виліз на межу.
Покружляв навкруг, питає:
– Хто з нас довші вуса має?

Женя з бджільми не дружив,
Завжди Женя бджіл дражнив.
Женю бджоли не дражнили
Та дражнила нажалили.

Жабка в жовтому жакеті,
жук в зеленому жилеті.
жаба ґудзик застібає,
жук годинничка виймає.

У саду в нас, на калині,
як стемніє, навесні,
Мов дзвіночки, солов'їні
все дзвенять, дзвенять пісні.

Жуки дзижчать в садочку літом,
по стежці жабка плиг та плиг!
Жоржини квітнуть жовтим цвітом,
кружляють бджоли біля них.

Жовте жито жук жував
і з Женею жартував.
Жартом-жартом і у Жені
жвавий жук живе у жмені.

Сів шпак на шпаківню,
Заспівав шпак півню:
— Ти не вмієш, так, як я —
Так, як ти, не вмію я.

Шпак шпачисі каже гнівно:
— Шершень захопив шпаківню!
Швидше шибеника гнати,
шпаченят оберігати.

Шило шубку Шурі шило,
Шовком, шерстю, шви обшило.
Вийшла шубка прехороша
Нашій Шурі на порошу.

Мішок на мішку,—
Мішки в порошку.
Порошок, як борошно,—
від борошна борошно.

У лузі журавлик
щипав собі щавлик.
Купить йому горщик —
він зварить вам борщик.

Щиглі в кущах пищали,
щоранку сповіщали:
— В кущах вітрище свище,
щипає морозище.

Шиє Люба, вишиває,
шубку ляльці дошиває.
Шапку, шарф і шаровари
шити мама допомагає.

Шишка впала — не розбилась,
шишка в трави закотилась.
Наша Шура в ліс пішла,
але шишки не знайшла.

Хоче злізти з шафи кішка,
шурхотить у шафі мишка.
Шиє люба, вишиває,
шубу ляльці дошиває.

Шапку шарф і шаровари
шити Шура помагає.

Тихесенька наша тиша
Тихо спала на узвишші,
І не знала наша тиша,
Що в норі шептались миші.

Вишиваю вишиваночку
я для братика Іваночка.
Вишиваночка у вишеньках,
ягідками пишно вишита.
Вся в мережках вишиваночка –
Подарунок для Іваночка.

Із шифону шарфик у Галочки,
а на нім рясніють фіалочки.

Біля школи шовковиця
листям шелестить.

Через річку, через брід
ходить чапля на обід,
носить дрібних жабенят
для маленьких чапленьят.

Черепаха чаплю вечором
Пригощала чаєм з печивом.

В саду вишні червоніють,
маки а полі пломеніють,
у сестрички-полунички
червоніють круглі щічки.

Чубата чапля чванькувата
через болото йде одна.
Чомусь з журавликом дружити
не хоче капелька чудна.

Черепашці з черепашенятами
Важко змагатися із жабенятами.

Я печу, печу, печу
діткам всім по калачу,
маком я їх притрушу,
в піч гарячу посаджу.
– Випікайтесь, калачі,
у натопленій печі.
Буду діток я скликати,
калачами частувати.

Чорно-білий чорногуз
у болото чорне вгруз.
Чайці чапля чемно мовить:
– Чорногуз пішов на лови.
Чимчикує він до ставу
через лози кучеряві.

В чаплі чорні черевички, чапля чапа до водички.

На болоті журавель жував журавлину,
а у лісі їжачок – живильну ожину.

27. Слухайте й повторюйте:

ц	[ц]	ца – цу – це – ци – ці	оце – оці – аці – аце
		ац – оц – ец – иц – іц	

й	[й]	йа – йу – йе – йі	мій – вий – пий – лий
		ай – ой – ей – ий	

28. Читайте: край [кра́й], музей [музе́й], прийде [при́йде],
цікавий [ц'іка́вий], цукерка [цукéрка], цокотіти [цокот'і́ти],
ціну́й [ц'іну́й], знайти [знайти́], майно [майнó], царина [цари́на].

29. Слухайте, повторюйте й читайте:

я	↗	[йа]	ялинка [йали́нка], м'ясо [мйáсо], альянс [ал'йáнс], аудиторія [аудитор'і́я]
	↘	[а]	пісня [п'і́сн'а]

ю	↗	[йу]	юний [йу́ний], комп'ютер [компйу́тер], Ньютон [н'йуто́н], двоюрідний [двойу́рідний]
	↘	[у]	пюпітр [п'уп'і́тр]

є	↗	[йе]	Європа [йевро́па], п'ємо [пйемо́], монпансьє [монпас'йé], твоє [твойé]
	↘	[е]	майбутнє [майбу́тн'е]

ї	→	[йі]	їжак [йіжа́к], з'їхав [зйі́хав], приїхав [прийі́хав]
---	---	------	--

30. Слухайте, повторюйте й читайте скоромовки:

Я, Ю, Є, Ї

Їде віз по дорозі,
їздовий стоїть на возі.
Їжачок згорнувся в клубок,
їжить голки на візок.

Йде зима в поля, в гаї.
Ми вже бачили її.
В неї сніг та хуртовина,
Довга ніч, коротка днина.

Єноти вивели гуляти
своє єдине дитинча.
За їх сім'єю вовк зубатий
Єхидно стежить з-за куща.

Єнот навчав синка єнота:
– є в лісі річка, став, болото.
Є мисливець – він полює,
єгер є – він ліс пильнує.

Маня м'яту поливала,
м'ята швидко виростала
п'янки пахощі пускала –
Мані м'ята розквітала.

Юрта на снігу стоїть,
Юшка на вогні кипить.

31. Слухайте, повторюйте й читайте:

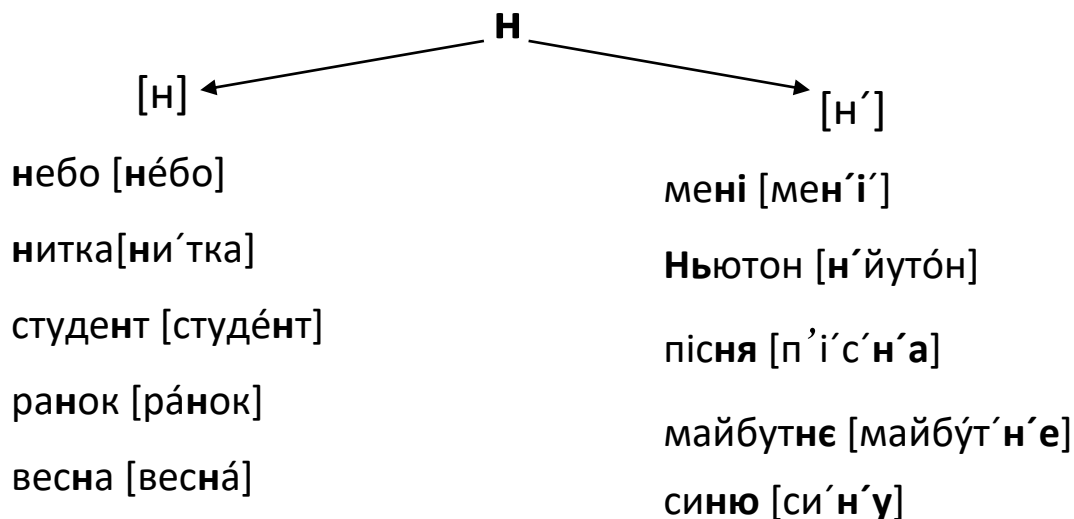
ь (м'який знак)

альянс [ал'йáнс], Ньютон [н'йутóн],
монпансьє [монпас'йé], бульйон [бул'йóн],
український [украї'н'с'кий], трьох [тр'óх],
сьомий [с'омий], читають [читáйут']

' (апостроф)

м'ясо [мйáсо], комп'ютер [компйúтер],
п'ємо [пйемó], пів'яблука [п'івйáблука],
з'їхав [зйї'хав], зв'язок [звйазóк],
п'ять [пйáт'], в'янути [вйáнути]

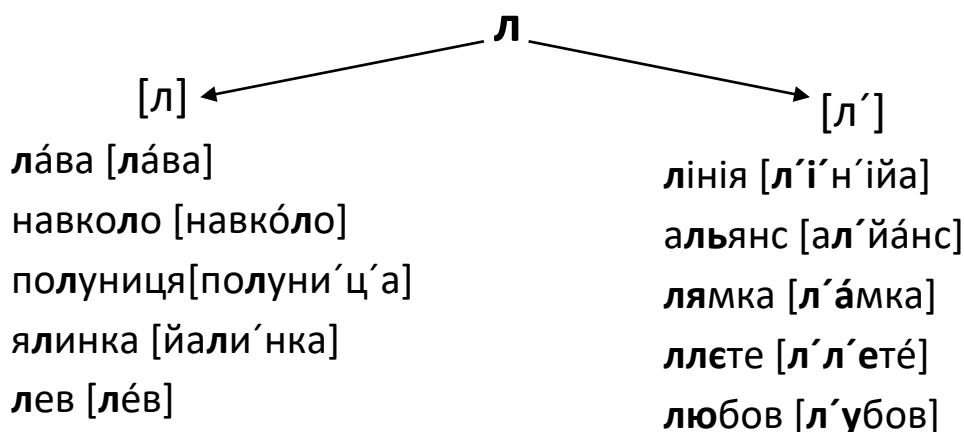
32. Слушайте, повторяйте й читайте:

не – [не] – [н'е]

ни – [ни] – [н'і]

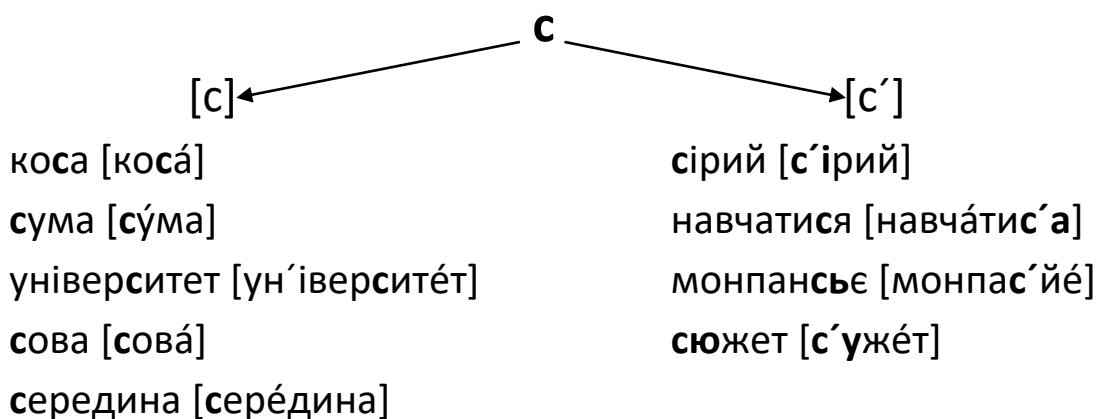
33. Слушайте, повторяйте й читайте:

ле – [ле] – [л'е]

ли – [ли] – [л'і]

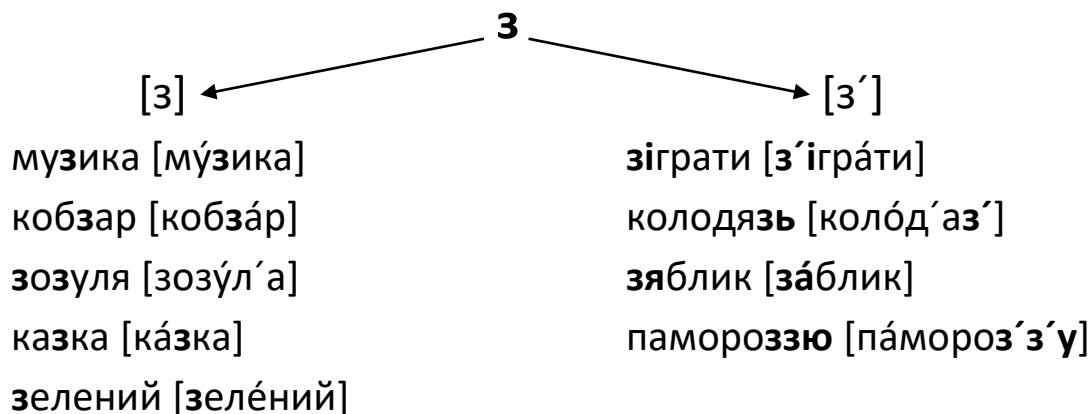
34. Слушайте, повторяйте й читайте:

се – [се] – [с'е]

си – [си] – [с'і]

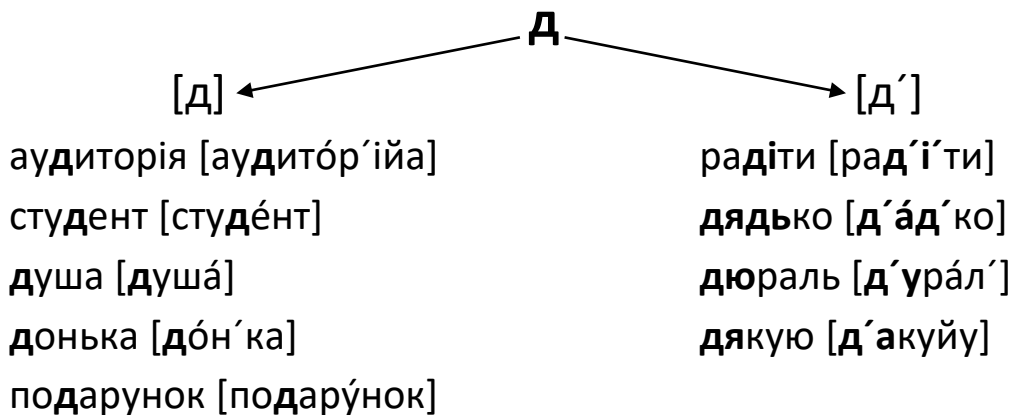
35. Слушайте, повторюйте й читайте:

зе – [зе] – [~~з'е~~]

зи – [зи] – [~~з'і~~]

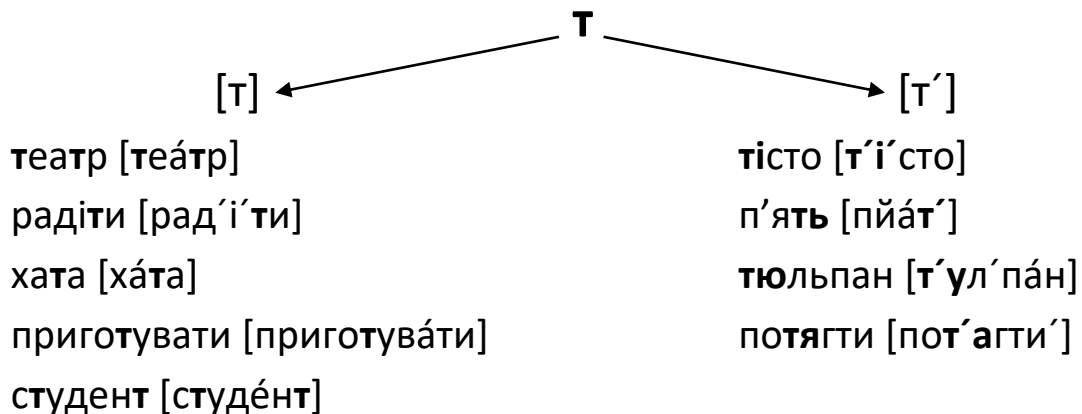
36. Слушайте, повторюйте й читайте:

де – [де] – [~~д'е~~]

ди – [ди] – [~~д'і~~]

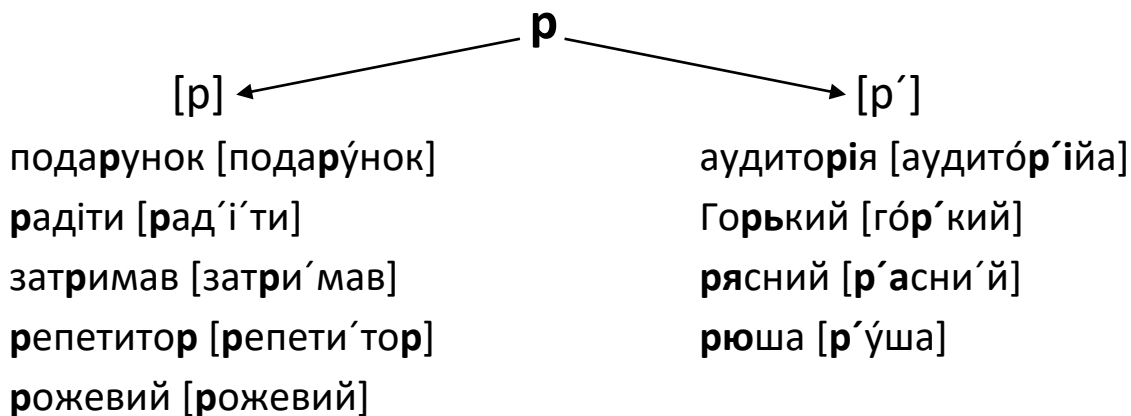
37. Слушайте, повторюйте й читайте:

те – [те] – [~~т'е~~]

ти – [ти] – [~~т'і~~]

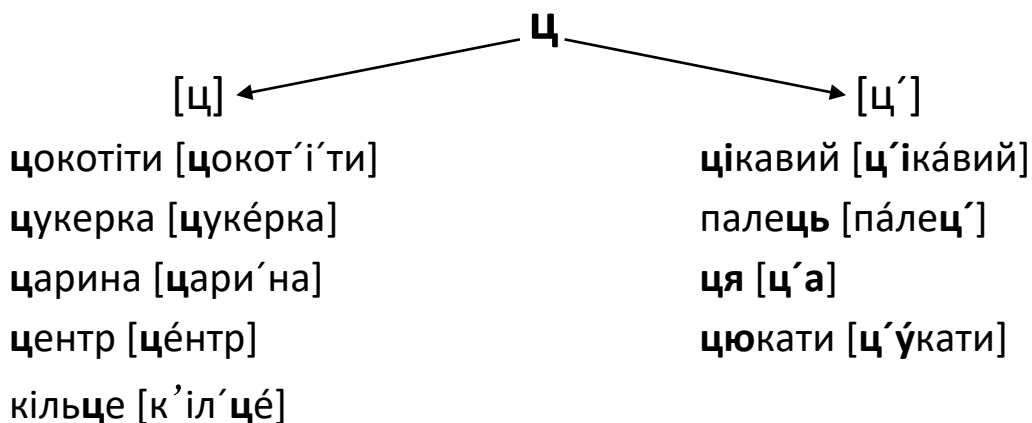
38. Слухайте, повторюйте й читайте:

ре – [ре] – [р'е]

ри – [ри] – [р'і]

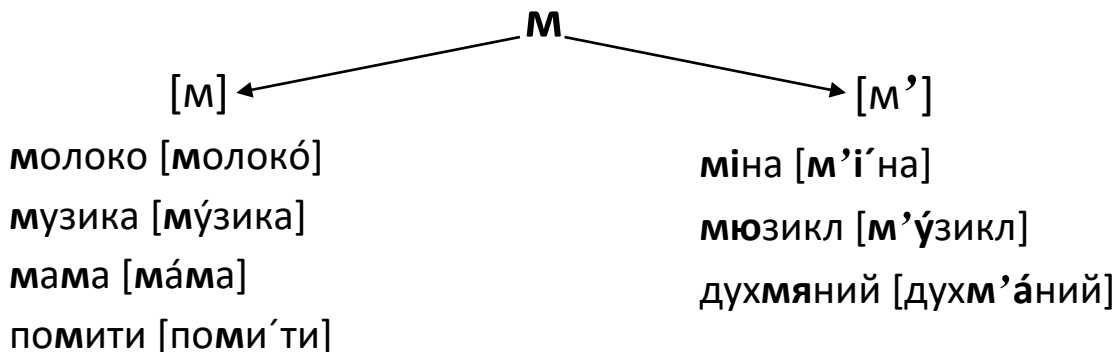
39. Слухайте, повторюйте й читайте:

це – [це] – [ц'е]

ци – [ци] – [ц'і]

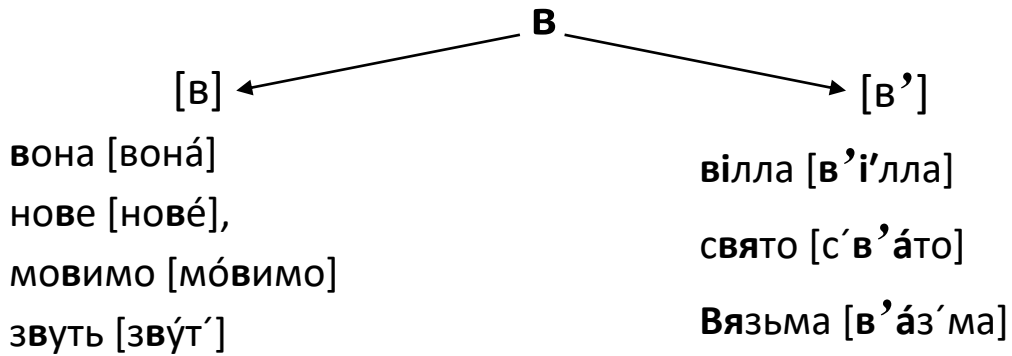
40. Слухайте, повторюйте й читайте:

ме – [ме] – [м'е]

ми – [ми] – [м'і]

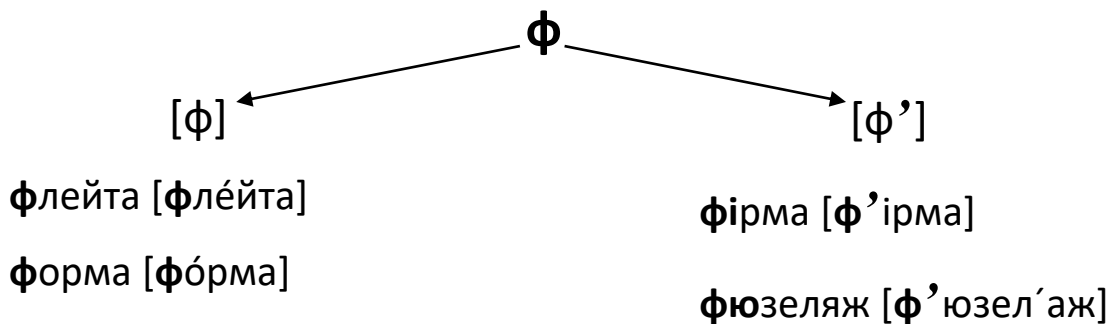
41. Слушайте, повторяйте й читайте:

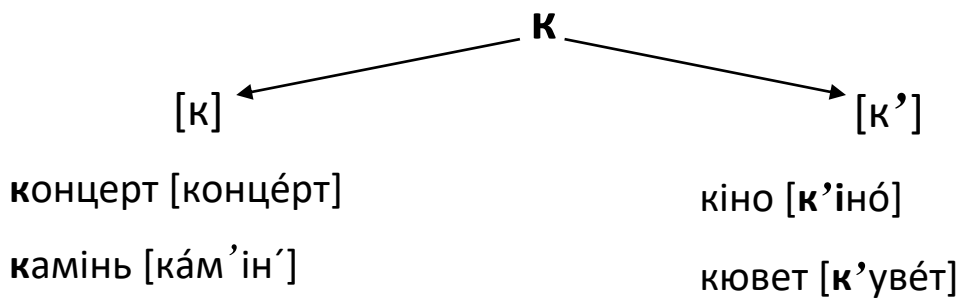
ве – [ве] – [в'е]

ви – [ви] – [в'і]

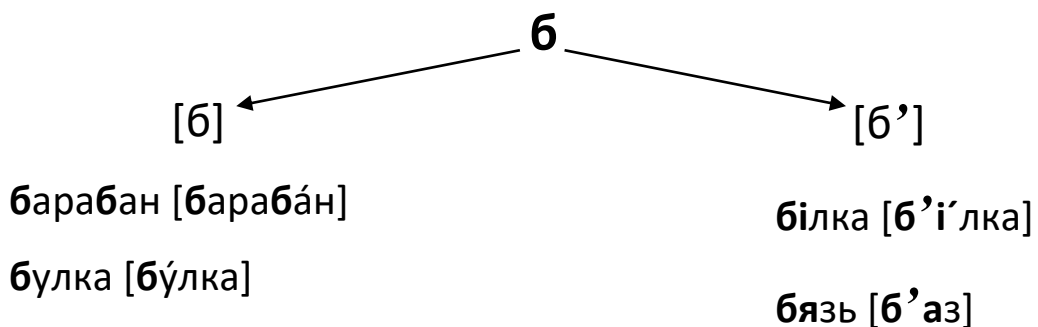
42. Слушайте, повторяйте й читайте:

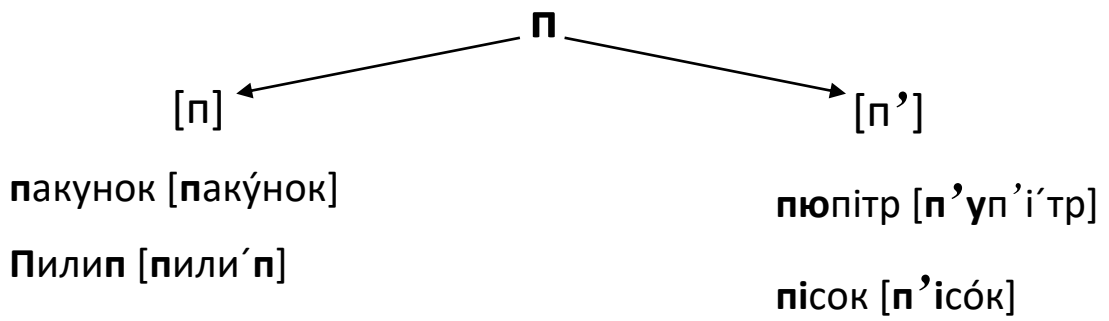
43. Слушайте, повторяйте й читайте:

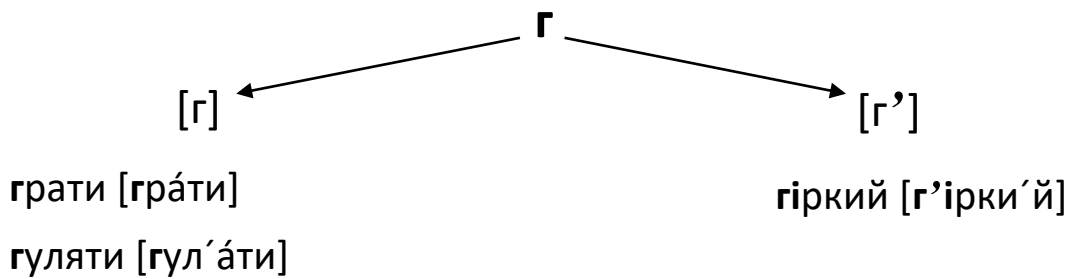
44. Слушайте, повторяйте й читайте:

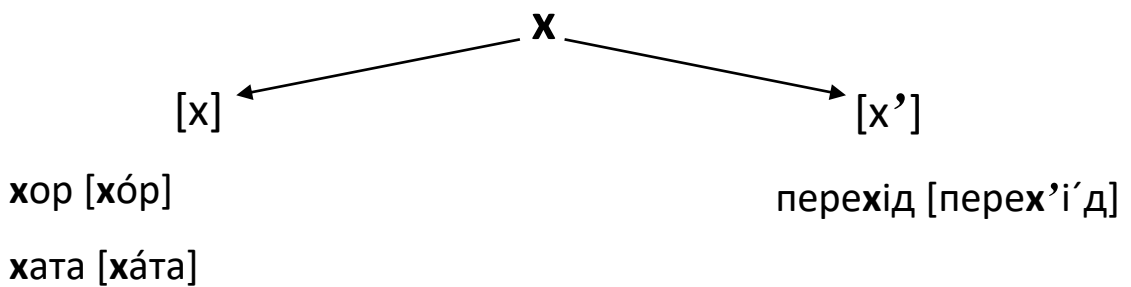
45. Слухайте, повторюйте й читайте:

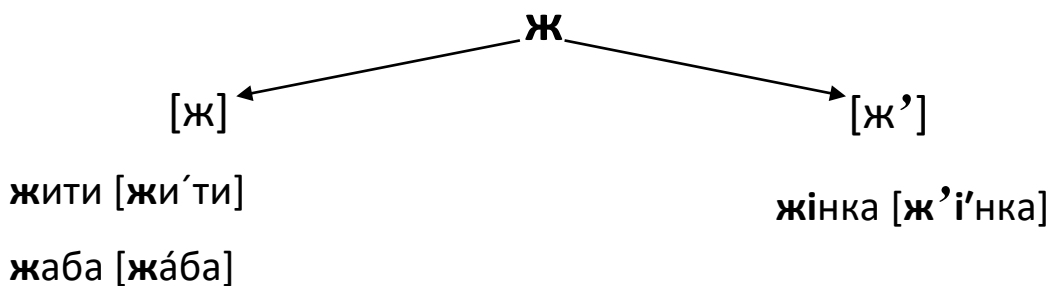
46. Слухайте, повторюйте й читайте:

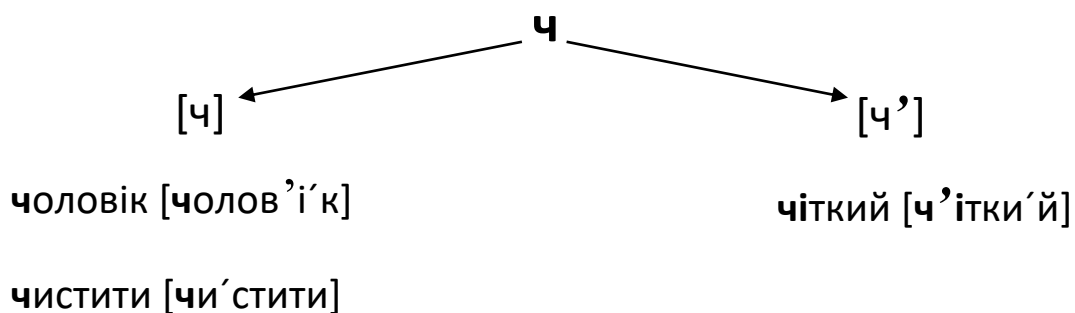
47. Слухайте, повторюйте й читайте:

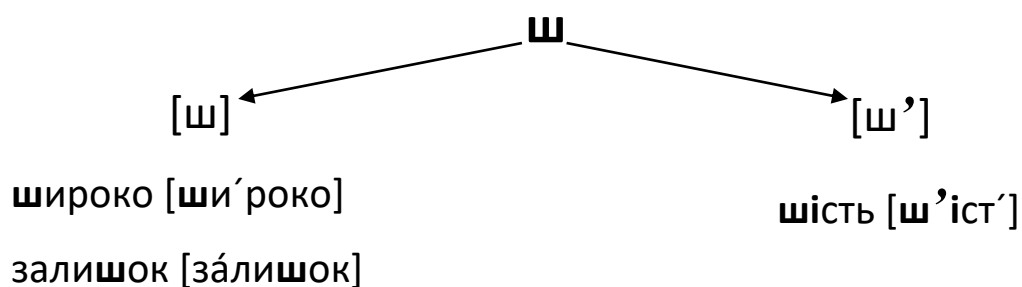
48. Слухайте, повторюйте й читайте:

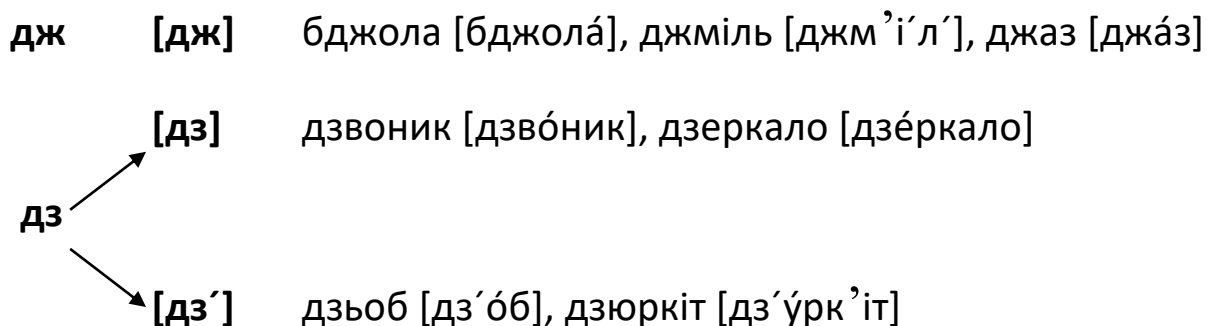
49. Слухайте, повторюйте й читайте:

50. Слухайте, повторюйте й читайте:

51. Слухайте, повторюйте й читайте:

52. Слухайте, повторюйте й читайте скоромовки:

ДЖ, ДЗ

Джміль збирав нектар із квітів,
мед наносив у дупло,
щоб маленькі джмеленята
годувати чим було.

Дзвонив дзвінко дзвін,
дзвіночки дзеленчали:
дзелень-дзінь, дзелень-дзінь!

Жовтий жук купив жилет, джемпер, джинси та жакет.

53. Слушайте, повторяйте й читайте:

бити – об**б**ити

дати – ві**дд**ати

годи**н**а – годи**нн**ик

збр**о**я – ро**зз**броїти

54. Слушайте, повторяйте й читайте:

ра**н**ок – ра**нн**ий

жи**т**и – жи**тт**я

гі**л**ка – гі**лл**я

зна**н**ь – зна**нн**я

ста**т**ей – ста**тт**я

коло**с**ок – коло**сс**я

су**д**ити – су**дд**я

ли**т**и – **лл**ється

подоро**ж** – подоро**жж**ю

ні**ч** – ні**чч**ю

мі**ц**ь – мі**цц**ю

паморо**з**ь – паморо**зз**ю

знаря**д**ь – знаря**дд**я

сі**л**ь – сі**лл**ю

55. Слушайте, повторяйте й читайте:

біль [б'і'л'] – болі [бо́л'і]

ніч [н'іч] – ночі [но́ч'і]

він [в'і'н] – вона [во́на]

піч [п'і'ч] – печі [пе́ч'і]

дім [д'і'м] – домом [до́мом]

сіль [с'і'л'] – солі [со́л'і]

лід [л'і'д] – лад [ла́д]

тік [т'і'к] – током [то́ком]

міх [м'і'х] – махи [ма́хи]

шість [ш'і'с'т'] – шостий [шо́стий]

56. Слушайте, повторяйте й читайте:

бюро [б'у́ро] – б'ють [бйу́т']

пюре [п'у́ре] – п'ють [пйу́т']

бязь [б'а́з'] – вер**б**'я [ве́рб'я]

цвях [ц'в'а́х] – в'язати [вйаза́ти]

фюзеляж [ф'узел'аж] – вер**ф**'ю [ве́рф'ю]

ду**хм**яний [ду**хм**'аний] – м'ятний [мйа́тний]

57. Слухайте, повторюйте й читайте:

палець [пáлец'] – кільце [к'і́л'це]	мідь [м'і́д'] – вода [водá]
робить [рóбит'] – робити [роби́ти]	лінь [л'і́н'] – луна [лунá]
день [дéн'] – денний [дénний]	мазь [ма́з'] – коза [коза́]
пільга [п'і́л'га] – поле [пóле]	вісь [в'і́с'] – просо [прóсо]

українець [украї́нець'] – українцеві [украї́нцев'і]

58. Читайте слова, наголошуючи перший склад:

пісня, виступ, номер, голосно, скрипка, зала, нота, швидко, грати, конкурс, радіо, акустика, арфа, арія, танець, бондар, техніка, музика, вправа, гама, голос, група, гучність, дикція, диско, дійство, думка, ехо, заспів, збільшення, зменшення, кантрі, клавіша, крапка, приспів, ліра, нотниця, опера, партія, репліка, ритміка.

59. Читайте слова, наголошуючи другий склад:

співак, перерва, повільно, новий, талант, аналіз, анданте, аншлаг, балет, бандура, акорд, струна, вокал, волинка, гармоніка, гастроль, гітара, гобой, гопак, гуцулка, дебют, динаміка, дуєт, естрада, капела, квартет, квінтет, кларнет, кобзар, колядка, комедія, контраст, куплет, лібрето, литаври, луна, мажор, мінор.

60. Читайте слова, наголошуючи третій склад:

музикант, диригент, виступати, перемога, номінант, нагорода, барабан, баритон, бенефіс, варіація, висота, віртуоз, вокаліст, грамофон, дипломант, дисонанс, домінанта, експозиція, ерудиція, звукоряд, імітація, інтервал, інтонація, камертон, клавесин, коломийка, композитор, обертон, ораторія, резонанс.

61. Читайте музичні терміни та їх визначення:

Музика – вид мистецтва, у якому засобом для виявлення ідейно-емоційного змісту є інтонаційно та ритмічно організовані звуки.

Музикант – фахівець, який професійно володіє музичною спеціальністю – композитор, диригент, хормейстер, співак, інструменталіст.

Артист – з французької буквально перекладається як «митець»; 1) актор театру та кіно; 2) людина, яка майстерно виступає на сцені перед публікою, володіючи певною художньою майстерністю – учасник драматичних, музичних, естрадних, циркових концертів, вистав чи номерів.

Звук – фізичне явище, що виникає як результат коливань пружного тіла (струни, натягнутої шкіри, металевої пластини тощо); звук буде тим вищим, чим більше здійснюється коливань за секунду; існуючі в природі звуки прийнято поділяти на музичні та шумові.

Акорд – суголосне, одночасне поєднання кількох звуків (не менше трьох) різної висоти.

Пісня – основний жанр народної музичної творчості, в якому вокальна мелодія з її образно-поетичним змістом і емоційно-виражальними інтонаціями є простим і мудрим, інтонаційно-спільним висловлюванням; п'єса пісенного складу; інструментальний твір у характері пісні.

Акустика – 1) наука про фізичні властивості звуків і закономірності звукових коливань; музична акустика вивчає природу музичного звучання, а також музичні системи; 2) відносно побудови концертної та театральної зали – термін, що характеризує особливості поширення звукових коливань у даному приміщенні, які роблять його більш або менш придатним для виконання і слухання музики.

62. Читайте визначення музичних інструментів:

Гітара – струнний щипковий музичний інструмент родини лютень, у якому звук створюється вібрацією струн і підсилюється резонатором – декою інструмента; гітари поділяються на акустичні, електричні та напівакучистичні; крім того гітари розрізняють за кількістю та матеріалом виготовлення струн, будовою корпусу і призначенням, вони використовуються як солоний, акомпанувальний та ансамблевий інструмент у різних музичних напрямках.

Гобой – основний вид духового дерев'яного інструмента, зовні подібний до кларнета, але меншого розміру і з розтрубом іншої будови; настроєний у тональності до мажор.

Кобза – старовинний український народний струнно-щипковий інструмент, відомий ще з часів Київської Русі; складається з круглого або довгастого корпусу з опуклим дном, верхньої деки, грифа і головки, що має кілочки для натягування довгих струн, приструнки (короткі струни) розміщуються на правій стороні дек.

Рояль – струнно-ударний клавішний інструмент, різновид фортепіано, де струни, дека, рама і механіка розташовані горизонтально; має особливу крилоподібну форму корпусу, зумовлену довжиною струн; за розмірами роялі поділяються на концертні, кабінетні та міньйони.

Скрипка – смичковий струнний інструмент, має чотири струни, настроювані від нижньої до верхньої, має діапазон від соль малої октави до мі четвертої октави.

Труба – назва мідного духового інструмента та сопранового регістру.

Фортепіано – спільна назва молоточкових клавішних інструментів, що дають змогу виконувати як голосне (форте), так і тихе (п'яно) звучання і поступові переходи між ними.

До наголошування звуків

Наголос – це виділення артикуляційними засобами (підвищенням тону, збільшенням тривалості звучання, посиленням голосу) одного зі складів.

Норми наголошення в сучасній українській літературній мові є стійкими, загальнообов'язковими.

Не мають наголосу односкладові слова. Службові частини мови в мовному потоці приєднуються до самостійних і вимовляються разом: [г^{ра}ти наскри'пц'і].

Наголос завжди припадає на голосний звук у складі, він може припадати на будь-який склад у слові, незалежно від частини мови.

В українській мові наголос рухомий, він може пересуватися у формах одного й того ж слова з одного складу на інший: пі'сня – пісэнь, но́мер – номери́, тому наголос слід запам'ятовувати в кожному окремому слові.

У словниковому складі української мови існує чимало слів, які вживаються з подвійним наголосом, наприклад: до́говір – догови́р, у́смішка і усмі́шка, допові́дач і доповідáч, світа́нковий і світанко́вий, весня́ний і весняни́й, за́вжди і завжди́.

З єдиним наголосом в українській мові вживається більшість слів: украї́нський, коля́дка, акóрд, гармо́нія, мелóдія, наві́ювання, ви́падок, ромáнс, підспі́вувач, струна́, трембі́та, коломи́йка.

Наголос в українській мові виконує смислорозрізнявальну функцію. Так, за допомогою наголосу розрізняють лексичне значення слів:

му́зика – «вид мистецтва» і *музи́ка* (людина, яка грає на музичному інструменті);

пра́вильний – «істинний, який відповідає дійсності» і *прави́льний* – «призначений для правлення»;

ці́лити – «спрямовувати удар, зброю» і *цели́ти* – «зцілювати»;

пла́кати – «лити сльози» і *плака́ти* – «барвисте рекламне видання великого формату»;

обе́днання – «ціле, що склалося на основі з'єднання, поєднання, сполучення, єднання, групування, організації чогонебудь» і *об'єднання* – «дія та процес за значенням об'єднати/об'єднатися».

Наголос може виступати засобом вираження різних граматичних значень:

ви́носити (доконаний вид) і *вино́сити* (недоконаний вид);

зе́млі (називний відмінок, множина) і *землі́* (родовий відмінок, однина).

Частинам мови притаманні певні особливості щодо наголошування, наприклад:

1) у двоскладових віддієслівних іменниках на **-ння**, **-ття**, які втратили значення дії, наголос падає на останній склад: *зна́ння*, *жи́ття*, *бу́ття*;

2) у трискладових і багатоскладових віддієслівних іменниках, що зберігають зв'язок з дієсловом, від якого вони утворені, наголошується той самий склад, що й у дієслові: *бажа́ння*, *завда́ння*, *запита́ння*;

3) наголос у багатьох іменниках жіночого роду із суфіксом -**к(а)** у множині переходить на закінчення: *вказі́вка – вказі́вки, ласті́вка – ласті́вки, пи́санка – писанки́, але ро́дичка – ро́дички, верхі́вка – верхі́вки;*

4) у префіксальних іменниках чоловічого роду наголошується префікс: *ви́ступ, на́клеп, ро́зклад, пі́дпис;*

5) для іменників називного відмінка множини характерне, як правило, наголошене закінчення: *зайці́, береги́, шляхи́, слова́, але ві́кна, дорóги, ко́стюми;*

6) у словах із суфіксами **-щин(а), -чин(а)** наголос сталий (падає на основу): *Су́щина, Ві́нниччина, Оде́щина, але Галичи́на.* В іменниках із префіксами **ви-, по-** наголос падає на префікс: *ви́падок, ви́пуск, ви́тяг, ви́клик, по́значка, по́смішка, по́друга, але пока́зник, по́купка;*

7) для складних іменників характерне наголошування, як правило, сполучного голосного: *руко́пис, літо́пис, житте́пис, але лі́состе́п, пі́сохі́д;*

8) в іменниках іншомовного походження наголос переважно сталий. У словах на **-лог, -метр** наголошується останній склад: *кіломе'тр, міліме'тр, термо'метр, каталог, діалог;*

9) у багатьох двоскладових прикметниках наголос падає на закінчення: *вузьки́й, нови́й, різки́й, страшни́й, черстви́й.* У прислівниках, утворених від таких прикметників, наголошується перший склад: *ву́зько, ле́гко, рі́зко;*

10) у числівниках від одинадцяти до дев'ятнадцяти включно наголошується склад **на́**: *чотирна́дцять, шістна́дцять;*

11) початкова форма та особові форми дієслів теперішнього часу (1 особа однини та множини) часто мають наголос на кінцевому складі: *пишу́, беру́, йдемо́.* Наголос у дієслові **прошу** залежить від значення: *про́шу* (у значенні «будь ласка») і *прошу́* (особова форма дієслова *просити*).

Використана література

1. Головащук С. І. Словник наголосів. – Київ : Наук. Думка, 2003. – 319 с.
2. Культура фахового мовлення: Навчальний посібник / За ред. Н. Д. Бабич. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – 496 с.
3. Орфоепічний словник української мови: У 2 т. / Уклад. М. М. Пещак та ін. – Київ : Довіра, 2001 – Т. 1. – 995 с., 2002 – Т. 2. – 918 с.
4. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник 2-ге вид. – Київ : Либідь, 2001. – 240 с.
5. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: Навч. посібник. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.
6. Словник музичних термінів. – Київ : Видавець Карпенко В. М., 2017. – 312 с.
7. Слово до слова – складається мова. Скарби народної педагогіки. Навчальне видання. – Харків : Друк, 1999. – 160 с.
8. Українська мова. Енциклопедія / За ред. І. В. Муромцева. – Київ : Видавництво «Майстер-клас», 2011. – 400 с.